

HOGY ÉLNEK A MAGYAROK?

A Kárpát-medencei magyarság életminőségének átfogó vizsgálata

HOW DO HUNGARIANS LIVE?

A Comprehensive Study on the Quality of Life of the Hungarians in the Carpathian Basin

Péti Márton¹, Csata Zsombor², Schwarz Gyöngyi³, Borbély Mátyás⁴

¹egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, elnökhelyettes, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
marton.peti@nski.gov.hu

²egyetemi docens, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia, kutató, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
csatazsombor@yahoo.com

³osztályvezető, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
gyongyi.schwarz@nski.gov.hu

⁴doktorandusz, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, kutató, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
matyas.borbely@nski.gov.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a Kárpát-medencei magyarság társadalmi és gazdasági pozícióinak meghatározásával foglalkozó első átfogó, minden nagyobb nemzet részre kiterjedő, egységes módszertannal végrehajtott rendszerszerű kutatás eredményeit ismerteti. A kutatás alapjául egy olyan nagymintás felmérés szolgált, amely Magyarországra, Erdélyre, a Felvidékre, Kárpátaljára és a Vajdaságra terjedt ki, és a társadalmi és gazdasági helyzetet leíró paramétereket az életminőség, a jólét felől közelítve határozta meg. A kutatás feltárta a magyarság munkaerőpiaci, anyagi, képzettségi, egészségügyi helyzetét, kiterjedt a nyelvhasználatra, a társadalmi bizalomra, a társas kapcsolatokra és a vallásosságra. Az eredmények alapján Magyarország társadalmának csak általánosságban kedvezőbb a helyzete, számos paraméterben megelőzik egyes külhoni nemzetiségek. A kisebbségi magyar közösségek pozíciója változatosan alakul a többségi társadalmakéhoz képest, jelentősek az eltérések az egyes vizsgált paraméterek között.

ABSTRACT

This study introduces the first comprehensive and representative survey on the socioeconomic position of ethnic Hungarian communities. Collecting data was implemented along a standardized methodology in Hungary as well as in the four biggest Hungarian minority communities; among Hungarians living in Slovakia, Ukraine, Romania, and Serbia (these communities in the so called 'Carpathian Basin' form one of the largest native minority groups in Europe). Socioeconomic position was approached along a wellbeing concept encompassing features as labour market position, income, education, health status, language skills, social trust, social bonds, re-

ligiosity, etc. Summarizing the results, the population of Hungary is generally in a more favourable situation than the minority Hungarians. However, the survey also detected a quite diverse socioeconomic structure, and in the case of some parameters of wellbeing one of the Hungarian minority communities has the leading position. Relative positions of minority Hungarians comparing to majority population also vary according to countries and factors.

Kulcsszavak: külhoni magyarok, jóllét, jólét, társadalmi és gazdasági pozíció, nagymintás felmérés, Kárpát-medence

Keywords: ethnic minority Hungarians, wellbeing, welfare, socioeconomic position, survey, Carpathian Basin

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány Magyarország és a külhoni magyar közösségek társadalmi és gazdasági helyzetére irányuló kutatási program eredményeibe enged betekinteni. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet az elmúlt két évben lefolytatott kutatásai talán minden eddiginél átfogóbb földrajzi és tematikus megközelítésben, egységes módszertannal határozták meg a Magyarországon és a határon túl élő magyarok társadalmi és gazdasági pozícióit. Mindezt olyan ambíciókkal, hogy lehetővé váljon az egyes magyar közösségek összehasonlító vizsgálata, valamint a kisebbségi magyar közösségek és a többségi nemzetek szocioökonómiai helyzetének összevetése. A társadalmi és gazdasági pozíciók paraméterei egy olyan koncepció mentén kerültek meghatározásra, amelyek vázolják az adott közösségek életmódját, vagy más néven jólétét is.

Napjainkban a magyarországi közpolitika és az egyes szakpolitikák egyre nagyobb figyelmet fordítanak a külhoni magyarságra, a közvélemény is a külhoni ügyek felé fordul, és egyre több a kapcsolat a külhoni és anyaországi közösségek és közszféráik között. Így érthetően nő az igény, hogy minél megalapozottabb információk álljanak rendelkezésre a külhoni közösségekről. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) egyik fő célkitűzése, hogy a Kárpát-medencei magyarságról egy egységes társadalmi-gazdasági adatbázist építsen ki. E munkát számos kihívás kíséri. A környező országok statisztikai rendszerei ugyanis nem, vagy csak nagy erőforrásokat igénylő adatfeldolgozást követően szolgáltatnak e téren releváns adatokat. Ezért célirányos felmérésekre is szükség van a külhoni közösségek helyzetéről való hiteles tájékoztatás érdekében. Jelen kutatás felméréseinek fő ambíciója az adathiányok pótlása, az NSKI említett Kárpát-medencei magyar statisztikai adatszolgáltatási törekvéseinek szellemében.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet kutatásai szakpolitikai tervezéseket és beavatkozásokat is támogatnak, köztük fejlesztési kezdeményezéseket. Ebből a szempontból különösen fontos látni a relatív pozíciókat, hogy egymáshoz képest

– továbbá az anyaországhoz, valamint a környező országok többségi nemzeteihez képest – milyen helyzetbe kerültek az egyes külhoni közösségek, hol milyen potenciálok és fejlesztési hiányok azonosíthatók. Azért is indokolt most e vizsgálatokat lefolytatni, mert a rendszerváltoztatás, azaz a szülőföldön való megmaradás nemzetstratégiájának megjelenése óta mára jelentősen megváltoztak az egyes nemzetrészek pozíciói. Az új évezred második évtizedének végére – Kelet-Közép-Európa és a kisebbségi magyar társadalmak megváltozott geoökonómiai és geopolitikai pozícióinak is köszönhetően – érezhetően jóval árnyaltabbá vált a külhoni közösségek helyzetképe, amelyet a '90-es években még csak egy általános és jelentős társadalmi-gazdasági lemaradás jellemzett az anyaországhoz képest.

Jelen tanulmány az egyes külhoni magyar közösségek meghatározására a nemzetpolitikai és nemzetstratégiai szakpolitikákban elterjedt nemzetrészt kifejezést is használja, utalva egy-egy ország magyar közösségére. Az itt bemutatott kutatás kiterjedt minden százezer fő feletti őshonos magyarsággal rendelkező nemzetrésze: az anyaországra (Magyarország), Felvidékre (Szlovákia), Kárpátaljára (Ukrajna), Erdélyre (Románia) és Vajdaságra (Szerbia).

Jelen közlés csak néhány érdekes eredményt ismertet leíró jelleggel, olyan paraméterek értékeit mutatja be, amelyek nemzetrészenként változatosak vagy a többségi nemzetekétől markánsan eltérnek. (Jelen tanulmány módszertana Csata Zsombor és munkatársai [2018] tanulmányára, eredményei pedig Bakk Miklós és munkatársai [2020] tanulmányára támaszkodnak.)

2. ELŐZMÉNYEK

A külhoni magyarság társadalmi és gazdasági helyzetének feltárására több kutatás is vállalkozott az elmúlt évtizedekben. Jelen kutatás újszerűségét elsősorban átfogó és rendszerszerű jellege hordozza: minden nagyobb nemzetrésze, a teljes magyar népességre és számos témakörre kiterjedően egységes módszertannal és a későbbi rendszeres megismétlés szándékával valósult meg. Szintén fontos innovációt jelent, hogy hangsúlyos a kemény változók felmérése, nem csak magyarázó tényezőkként kerülnek a kutatásba (ezért igen részletes egyes paraméterek számszerűsítése, például a jövedelmek és a vagyoni helyzet).

Az eddigi átfogóbb elemzések elsősorban olyan témakörökre irányultak, mint a népesedés, a képzettség, az oktatás helyzete, az identitás vagy a nyelvhasználat. A magyarság társadalmi és gazdasági pozícióinak sok egyéb fontos paramétere többnyire csak szűkebb tárgykörű, csak egyes nemzetrészekre irányuló munkákban került feltárásra (például: Badis, 2008; Ravasz, 2012; Molnár–Molnár, 2005; átfogóan: Papp–Veress, 2007). Erdély a legalaposabban kutatott nemzetrészt (például: Kiss, 2012; Csata, 2017). E vizsgálatokból kiderül, hogy a határon túli magyarok társadalmi és gazdasági pozíciói általában rosszabbak a többségi etni-

kumhoz viszonyítva, bár térségi-települési elemzések ettől eltérő következtetésekre is jutottak (Megyesi–Péti, 2019). Fontos kérdés volt tehát, hogy egy újabb átfogó, rendszerszerű felmérés hogyan árnyalja ezt a képet.

3. MÓDSZERTAN

A kutatások fő módszertani eszköze egy kérdőíves felmérés. E tárgykörében leginkább jóllétkutatásként értelmezhető felmérés szemléleti kereteit legjobban a szubsztantív gazdaságtan jelöli ki (Polányi, 1976). A felmérés kidolgozása leginkább a magyar nyelvterület szociológiai életminőség-kutatásainak hagyományát követi (Sági, 2002; Lengyel–Janky, 2003; Utasi, 2007), de a jóllétet a hasznossággal azonosító közgazdaságtani irodalomból és a lélektan életminőségre vonatkozó vizsgálatainak több évtizedes hagyatékából is merít (Kopp–Martos, 2011).

Az *Életminőség és jólét 2018–2019* névre keresztelt kérdőíves felmérés 2018–19-ben zajlott a Nemzetstratégiai Kutatóintézet koordinálásával; összesen 4200, magát magyarnak valló személy válaszolt a kérdésekre, akik rétegzett, véletlen mintavételi eljárással kerültek kiválasztásra (*Életminőség és jólét, 2018–2019*). Mivel kisebbségi mintán a véletlenszerűség szokványos garantálásának lehetőségei korlátozottabbak, szórványvidékeken egy ún. javított vagy szisztematikus kvótás eljárás került alkalmazásra. Az öt nemzetrészi almintá nemek, korcsoportok, iskolai végzettség és belső régiók szerint az egyénekre (és nem háztartásokra) reprezentatív. (A pontos regionális elemszámok, zárójelben a becsült mérési hibákkal: Magyarország – 1018 fő [+/-3,1%], Erdély – 1010 fő [+/-3,1%], Felvidék – 800 fő [+/-3,5%], Vajdaság – 800 fő [+/-3,5%], Kárpátalja – 605 fő [+/-4%].)

Az alkalmazott általános kérdőív egyrészt tükrözte a szokványos szociodemográfiai jellemzők felmérésének ambícióját, másrészt megjelenítésre kerültek benne az életminőség és a jóllét paraméterei is. (E tanulmányban a jóllét és az életminőség fogalma rokon értelmüként használt, mert a szakirodalomban létező sokszínű jelentésárnyalatok bemutatása meghaladja ezen írás kereteit.) Tekintve, hogy a felmérések fő ambíciója a statisztikai adathiányok pótlása és egy rendszerszerű társadalmi és gazdasági adatbázis-építés, ezért a szokványosnál jobban a fókuszba kerültek az ún. kemény változók, a jóllét objektív mutatóinak a megismerése.

4. A MAGYARSÁG POZÍCIÓI A GAZDASÁGI ERŐFORRÁSOK TERÉN

4.1. Munkaerőpiaci helyzet

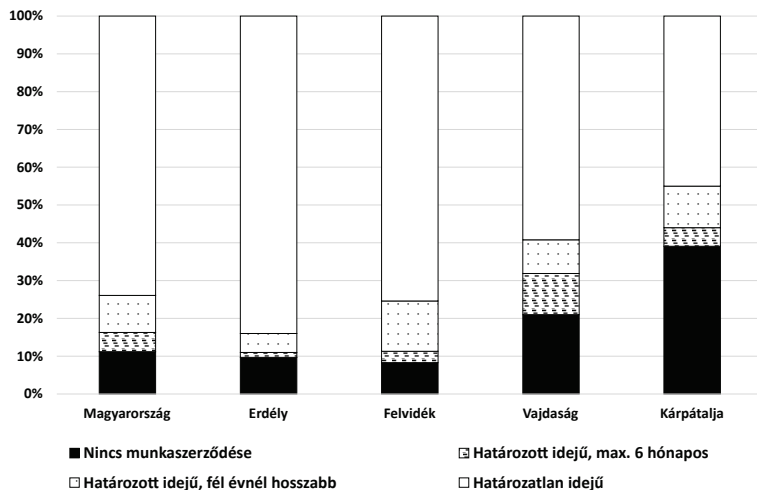
A felmérések szerinti *aktivitási ráta* értékeiben Magyarország jelentősen vezet a külhoni nemzetrészekkel szemben (82% vs. a 64–72%). A többségi társadalom aktivitása néhány százalékponttal mindenhol magasabb, ami talán csak az

előregedettebb kisebbségi magyar népességnek köszönhető. A munkanélküliség Magyarországon volt a legalacsonyabb; az erdélyi és a felvidéki magyarok körében alig valamivel magasabb az adott ország átlagánál, míg Kárpátalján és a Vajdaságban annál alacsonyabb (e két nemzetrészen viszont kiemelkedő a háztartásbeliek aránya, ami rejtett munkanélküliséget takarhat).

A munkaerőpiaci státusz kategóriák alapján Magyarországon a legalacsonyabb (12,6%) az önállók és a vállalkozók aránya, a többi nemzetrészen ez 14,6% és 20,1% közötti. Talán a külhoni nemzetrészek magas mezőgazdasági (ön)foglalkoztatottsága lehet ennek egyik fő oka, ahogy annak is, hogy a külhoni kisebbségi közösségekben gyakran az adott ország átlagánál is magasabb az önállók és vállalkozók aránya (például: Szlovákia 13,3%, felvidéki magyarság 18,2%). Erdély kivételt képez: ez az érték az itteni magyarságnál (14,6%) mélyen alatta marad az európai szinten is kimagasló romániai átlagnak (24%).

A magyarországiak körében a legmagasabb a magángazdaságban dolgozók aránya (76%) és Kárpátalján a legalacsonyabb (55%). A közszférában dolgozók aránya a magyarországiak körében messze a legalacsonyabb (19%), Kárpátalján a legmagasabb (32%, máshol 24–27%). A külhoni magyarság körében vélhetően mindenhol jelentősen magasabb a közszférában való foglalkoztatottság, mint az adott többségi nemzet körében (15–20%, forrás: EUROSTAT, 2018).

Szembeötlő különbségek vannak a munkaviszony jellegét és időtartamát illetően is. A határozatlan idejű munkaviszony az erdélyi magyarság körében jellemző a leginkább, és a kárpátaljai magyarok körében a legkevésbé (1. ábra). Kárpátalján és a Vajdaságban kimagasló a munkaszerződés nélkül dolgozók aránya.

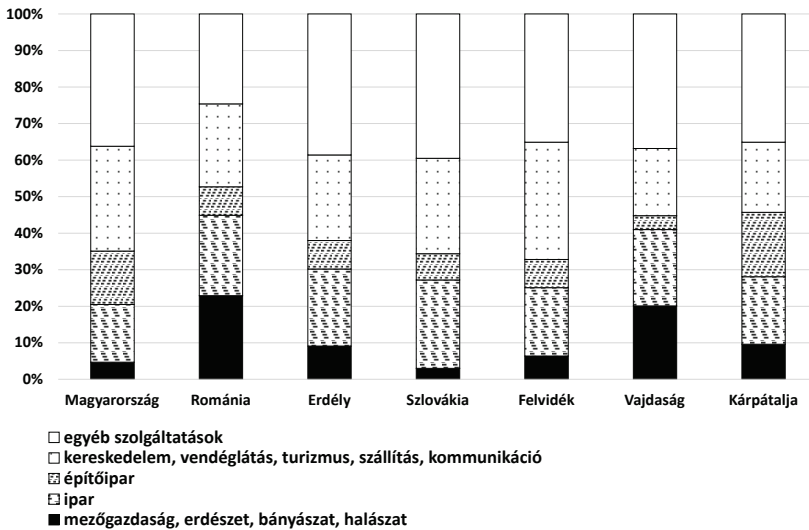

1. ábra. A megkérdezett foglalkoztatottak munkaszerződési Magyarországon és a külhoni nemzetrészekben (Saját szerkesztés. Adatforrás: Életminőség és jólét 2018–2019)

4.2. Ágazati szerkezet

A foglalkoztatottak *ágazatok szerinti* eloszlásában (2. ábra) a leginkább markáns jelenség, hogy messze Magyarországon a legalacsonyabb a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya. A többségi nemzetekhez képest a külföldi magyarok felülreprezentáltsága az agrárfoglalkoztatottságban Erdély kivételével mindenhol megfigyelhető.

Az agrárnépesség külföldi felülreprezentáltsága miatt érdemes a háztartások *mezőgazdasági és erdőgazdálkodási tevékenységeivel* külön is foglalkozni. A nemzetrészek között nagyok az eltérések. E foglalatosság a kárpátaljai magyar háztartások körében a legelterjedtebb (60%), ezt követi Felvidék (40%), Erdély (44%), Vajdaság (34%), és a sort messze leszakadva Magyarország zárja (15%).

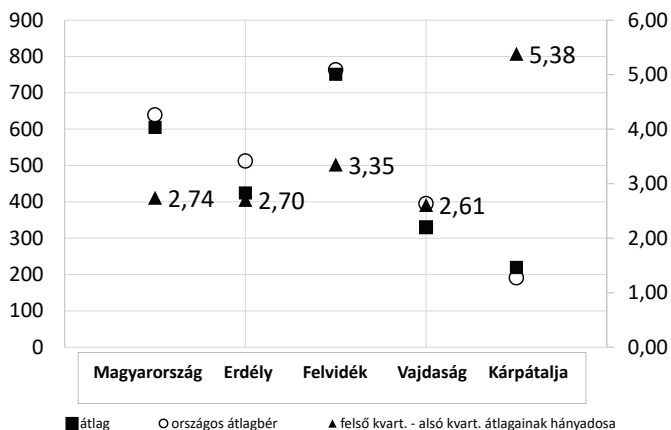

2. ábra. A megkérdezettek foglalkozásának ágazati megoszlása Magyarországon, a külföldi nemzetrészekben és a szomszédos országokban
(Saját szerkesztés. Adatforrás: Életminőség és jólét 2018–2019 és EUROSTAT, 2018)

4.3. Jövedelmi helyzet

Az euróban kifejezett legmagasabb átlagbér a felvidéki magyar közösséget jellemzi, csak ezt követi a magyarországi érték. Utóbbinak csak alig több mint felét teszik ki a vajdasági keresetek, és még jelentősen kisebbek a kárpátaljaiak (3. ábra). A nyugdíjjövedelmek nemzetrészenkénti eltérései a béreknél is nagyobbak, a legmagasabb felvidéki átlagértéknek a kárpátaljaiak (53 euró/hó) csaknem nyolcszor kisebbek. Az egyes országokra vonatkozó bérstatisztikákkal

összehasonlítva elmondható, hogy az erdélyi és a vajdasági magyarok 17%-kal kevesebbet, a kárpátaljaiak pedig csaknem ugyanennyivel többet keresnek, mint az adott többségi nemzetek keresői, míg e téren Felvidéken nincs számottevő különbség.

3. ábra. A megkérdezettek fő munkából származó havi jövedelme Magyarországon, a külhoni nemzetrészekben és a szomszédos országokban (Saját szerkesztés. Adatforrás: Életminőség és jólét 2018–2019 és Világbank, 2017)

A külhoni országokban az anyaországnál jelentősebb azok hányada, akik főállásuk mellett kiegészítő jövedelemszerző tevékenységeket folytatnak (3% vs. 10–20%). Mind-egyik nemzetrészekben átlagosan mintegy egyharmadnyi többletjövedelemhez jutnak a kiegészítő tevékenységeket folytatók.

A legnagyobb jövedelemegyenlőtlenségek a legalacsonyabb és a legmagasabb jövedelmű nemzetrészekben figyelhetők meg: Kárpátalján (itt 5,38 az alsó és felső kvartilis átlagjövedelmének hányadosa) és Felvidéken (3,35). Magyarországon, Erdélyben és a Vajdaságban ennél jelentősen alacsonyabbak ezek az értékek (2,6–2,74). Nemzetrészekben belül a nyugdíjak közötti egyenlőtlenségek a bérekhez képest kisebbek (1,7–2,9).

A segélyben részesülők arányában – nem foglalkoztatott és nem nyugdíjas népességben belül – jelentősek az eltérések (lásd: háztartásbeliek, munkanélküliek, gyermekgondozási távolléten lévők, tanulók és egyéb inaktív népesség). A kiugró magyarországi (46%) és felvidéki értékeket (44%), Kárpátalja (35%), Vajdaság (23%) és Erdély (19%) követi.

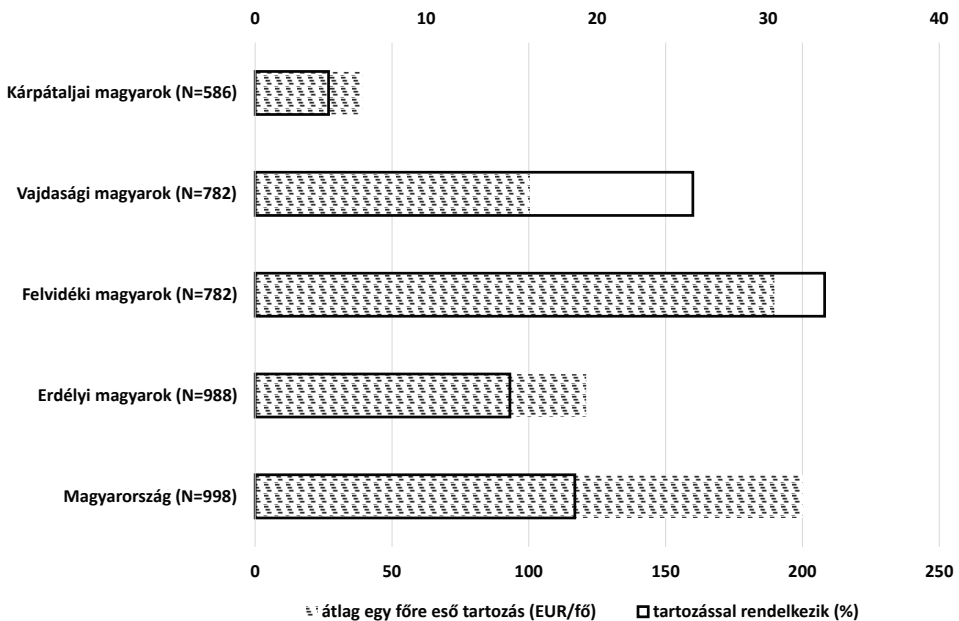
A mező- és erdőgazdálkodásból származó jövedelemmel rendelkezők aránya a legnagyobb birtokmérettel jellemezhető Vajdaságban és Erdélyben a legmagasabb (14% körül), és jelentős még a kárpátaljai érték is (12%), máshol ez nem jellemző.

A felmérésből kiszámolható a háztartások *egy főre jutó jövedelme is*. Egy átlagos magyar háztartás tagjaira Felvidéken jut a legtöbb jövedelem (475 euró/fő/hó), az erdélyi érték ennek majdnem a fele, a vajdasági a 40%-a, a kárpátaljai pedig csak nagyjából az ötöde. (Magyarország értékei a felvidéki értékekhez állnak közel, de az eltérő adatfelvételi módszertan miatt az összehasonlítás bizonytalan.) A magyarok fajlagos háztartási jövedelmeinek eloszlása jóval egyenlőtlenebb a személyi jövedelmeik eloszlásánál. Kiemelkedő a nemzetrészen belüli egyenlőtlenség Kárpátalján (5,47), a legalacsonyabb Erdélyben (3,51).

A teljes és részmunkaidőben dolgozók összesen – önbevallási alapon – a két legalacsonyabb jövedelmű nemzetrészen, Kárpátalján és Vajdaságban fordítanak *a legtöbb időt a jövedelemszerző tevékenységre* (átlagosan heti 44 órát, szemben az anyaországi 38-cal).

4.4. Vagyoni helyzet

A *vagyoni helyzet* egyik népszerű indikátora a *lakástulajdon*. Kelet-Közép-Európa általában jellemző a lakástulajdonosok magas aránya (Boldizsár et al., 2016), és nincs ez másként a magyar nemzetrészekben sem, az arány 78% (Felvidék) és 87% (Kárpátalja) között változik. A bérlők aránya Felvidéken és Magyarországon kimagasló (7,8, illetve 7,3%), Erdélyben és Vajdaságban csak 3–3,5%, Kárpátalján

4. ábra. A megkérdezettek hitel- vagy kölcsöntartozása
(Saját szerkesztés. Adatforrás: Életminőség és jólét 2018–2019)

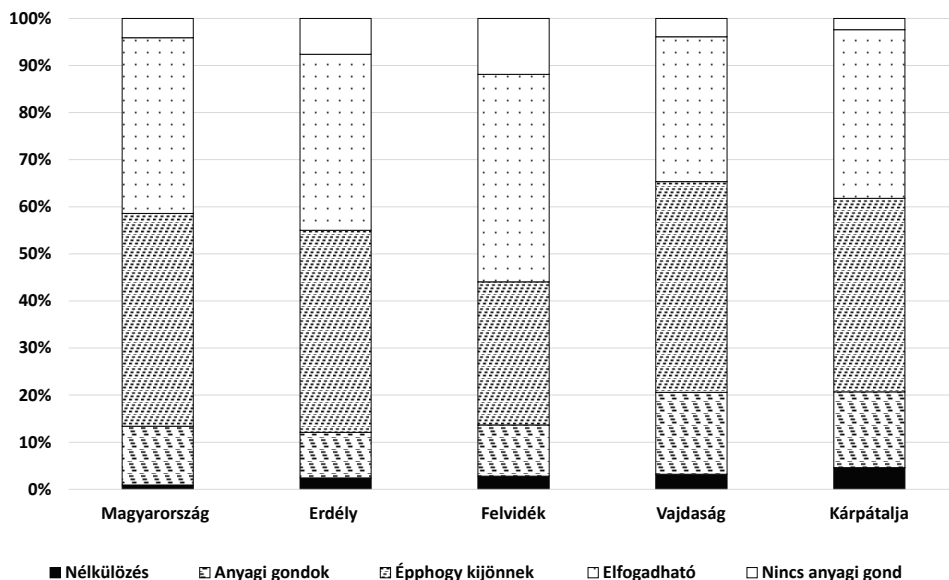

elenyésző (0,1%). A lakások értéke a helyi ingatlanpiaci viszonyok függvénye is, az értékek nemzetrészek közötti megoszlása jóval kiegyensúlyozottabb a jövedelmekénél. A felvidéki magyarok lakásainak átlagos piaci értéke kimagasló (60 493 euró), ennek 75%-án állnak a magyarországi és erdélyi, és 50%-án a vajdasági és kárpátaljai értékek. A *vagyoni helyzet* másik elterjedt indikátora a *személygépkocsi*-állomány. A magyar háztartások jóval több mint fele rendelkezik személygépjárművel mindegyik nemzetrészen. Nagy eltérés van azonban a nemzetrészek között azon háztartások arányában, amelyek anyagi okokból nem engedhetik meg az autótartást. A magyarországi (20,5%) és a kárpátaljai magyar (20,2%) háztartásokban a legmagasabb ez az arány, míg a Felvidéken a legalacsonyabb (6,3%).

A *háztartások eladósodottsága* messze Kárpátalján a legalacsonyabb, az érték kiemelkedő a felvidéki és a vajdasági magyarság körében. A havi törlesztőrészek családonkénti nagyságában azonban már Magyarország és Felvidék vezet, értékeiktől a többi nemzetrészt jóval elmarad (4. ábra).

4.5. Anyagi helyzet megítélése

A nemzetrészek közötti objektív jövedelmi és vagyoni különbségek csak részben érhetőek tetten az *anyagi helyzet szubjektív megítélésében* (5. ábra). A felvidéki magyarok gondolják a legnagyobb arányban a jövedelmi helyzetüket kedvezőnek

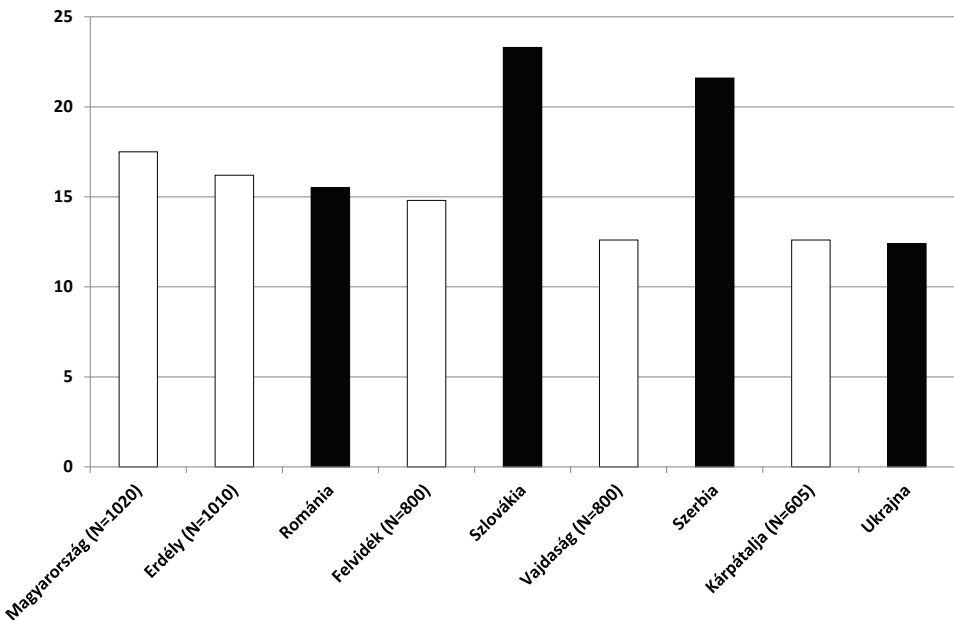
5. ábra. A megkérdezettek megítélése családi jövedelmükről a szükségletekhez képest Magyarországon és a külhoni nemzetrészekben (Saját szerkesztés. Adatforrás: Életminőség és jólét 2018–2019)

(56%), a sort az erdélyiek és a magyarországiak követik, tőlük alig lemaradva a kárpátaljaiak (38,2%). A legnagyobb és legkisebb érték eltérése eltörpül az átlagos fajlagos háztartási jövedelmek két szélsőértéke közötti különbséghez képest, amely szintén Felvidékhez és Kárpátaljához kötődik, és ötszörös.

5. A MAGYARSÁG POZÍCIÓI A HUMÁN ÉS TÁRSADALMI ERŐFORRÁSOK TERÉN

A Kárpát-medence külhoni nemzetrészei többségükben előregedettebbek, mind Magyarországgal, mind a többségi társadalommal való összevetésben. Nem meglepő, hogy a *nyugdíjasok aránya* a felnőtt népességre vetítve Erdélyben a legnagyobb (37,5%) és Magyarországon a legkisebb (25,1%).

A *képzettségi* kategóriákban a rendszerváltás utáni népszámlálási statisztikák mindenhol a kisebbségi magyarok alulreprzentáltságát mutatták (Kiss, 2012; Veres, 2015), az egyre bővülő magyar felsőoktatás ellenére (Papp, 2010). A jelenlegi kép változatosabb, felzárkózásról tájékoztat. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya Magyarországon a legmagasabb, ezt követi Erdély és a sort Kárpátalja zárja (6. ábra). A többségi nemzettel való összehasonlításban markáns

6. ábra. A felsőfokú végzettségük aránya (%) Magyarországon, a külhoni nemzetrészekben és a szomszédos országokban (Saját szerkesztés. Adatforrás: Életminőség és jólét 2018–2019 és EUROSTAT, 2018)

lemaradás már csak Felvidéken és Vajdaságban feltételezhető. Az alacsonyabb képzési szinteken nagyobbak az eltérések az egyes régiók között.

A *nyelvtudás* vizsgálata azért is indokolt, mert a jövedelmek és ezzel együtt a szubjektív jólét szignifikáns hányadát magyarázza (Csata, 2019). A többségi nyelv nem ismerete az érvényesülés és a komfortérzet korlátja is lehet. A külhoni magyarok közül a kárpátaljai magyarok beszélik legkevésbé az államnyelvet (28%-uk nem vagy csak nehézségekkel érteti meg magát). Erdélyben, Felvidéken és Vajdaságban az eltérő nyelvi rezsimek, nyelvhasználati mintázatok és a többségi nyelvtanítás módszertanának különbségei ellenére az eredmények meglepően hasonlóak (lásd például 10,5%–15,5% a magukat nem vagy csak nehézségekkel megértetők aránya). Abban is hasonlóan az egyes régiók, hogy korcsoportok szerint a nyelvtudás egy fordított U alakú görbét követ: a középkorúak (40–59 év között) nyelvtudása a legjobb, az ennél fiatalabbak, de különösen a hetven év felettiek nyelvismerete pedig jelentősen elmarad az átlagtól.

A kutatás eredményei szerint jelentős különbség húzódik az anyaország és a külhoni nemzetrészek magyarságának *kapcsolati viszonyai között*. A magyarországiaknál általában kapcsolatgazdagabb külhoniak között jelentősen nagyobb arányban jelennek meg azok, akiknek funkcionális személyes kapcsolataik vannak, azaz akikre anyagiakban vagy ügyek intézésében számíthatnak (55–70% körül vs. 40% körüli magyarországi értékek). A külhoniak kapcsolataiban ritkábban fordulnak elő a többségi nemzet tagjai (6–8%). Magyarországon a legmagasabb azok aránya, akikben jelen van a más emberekkel szembeni bizalom (66% vs. 50% körüli külhoni értékek). A külhoni magyarok esetében, továbbá a többségi nemzet tagjaival szembeni bizalom 15 százalékponttal kevésbé jellemző, mint a magyarokkal szembeni. Különösen alacsony ez az érték Kárpátalja esetében (23%). Mindez összhangban áll a szakirodalmi megfigyelésekkel: alacsonyabb általános bizalom mellett az emberek a személyesebb kapcsolatok biztonságába menekülnek (Kollock, 1994).

Az etnikai alapú társadalmi tőke (társadalmi erőforrásként) a gazdasági preferenciákban is tetten érhető (*gazdasági etnocentrizmus*). Egy termék származására legnagyobb arányban az erdélyiek (56,1%), legkisebb arányban a magyarországiak (36,5%) figyelnek. A saját országukban gyártott termékeket Felvidéken preferálják a leginkább (39,7%, csaknem megegyezően a Magyarországon gyártottakkal: 40,1%), míg Vajdaságban és Kárpátalján a legkevésbé (18,6%, illetve 6,3%). A saját országuk termékeit preferálónál nagyobb arányban vannak jelen a külhoni közösségekben azok, akik a szűkebb térségük (36,3% és 39,9% között, de Kárpátalján csak 12%) és Magyarország (33,9% és 47,7% között) termékeit részesítik előnyben. E téren az anyaország jelentősen lemarad: itt saját térsége termékeit csak 17,5% és a hazai termékeket is csak mintegy 30% preferálja, a külhoni magyar eredetűeket pedig mindössze 8,3%. (A gazdasági etnocentrizmus még más kérdésekkel is felmérésre került, jelenléte azokon keresztül is kimutatható.)

A vizsgálat kiterjedt a társadalmi pozíció további dimenzióinak meghatározására is, az *egészségügyi helyzetre*, a vallásosságra és az étellel való elégedettségre. Az egészségi állapot szubjektív megítélésében és objektív mutatóiban a nemzetrészek között nincs igazán markáns eltérés.

A *vallásosságban* nagyok a különbségek az anyaország és a külföldi nemzetrészek között. A magyarországiak körében messze a legalacsonyabb, Erdélyben a legmagasabb annak értéke, hogy Isten mennyire fontos a válaszadók életében (10-ből 5,1, illetve 8,9). A többi külföldi nemzetrésztől a legalacsonyabb értékű Felvidék is 6,8-as értékű. A magyarországiak közül járnak messze a legkisebb hányadban hetente templomba (4%) és imádkoznak (44%). Ezen arányok a legmagasabbak Kárpátalján és Erdélyben (30, illetve 95% körül), de a többi külföldi nemzetrésztől sem marad el nagyon (20, illetve 75% körüli értékek). Bár Magyarországon 79% kereszténynek tartja magát, mindössze 9%, aki az egyház tanítása szerint vallásosnak. Ezek az arányok a külföldi nemzetrészekben jóval magasabbak, 90–100, illetve 30–50% körüliek.

Az *étellel való elégedettség szubjektív megítélésében* nincsenek markáns különbségek az egyes nemzetrészek között (10-es skálán ez 6 és 7 között alakul). Az étellel való elégedettség felmérése azonban lehetővé teszi az egyes társadalmi és gazdasági pozíciók és az elégedettség közötti statisztikai összefüggések keresését. Mindebben nagy a nemzetrészi változatosság. A leginkább meglepő eredmény talán az, hogy a magas jövedelem nem jár egyöntetűen szorosan együtt magas elégedettséggel, az egy főre jutó jövedelem és az elégedettség kapcsolata a Vajdaságban és Kárpátalján nem is szignifikáns.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

A magyarság nagyon változatos életkörülmények között él a Kárpát-medencében. A gazdasági pozíciók tekintetében mindent összevetve Magyarország pozíciói nem kimagaslóak, a felvidéki magyarság helyzete számos paraméterében kedvezőbb. A magyarországi és a felvidéki értékektől nem sokkal maradnak el az erdélyiek, ehhez képest Vajdaság és még inkább Kárpátalja helyzete kimondottan kedvezőtlen. A többségi nemzetektől való lemaradás leginkább Erdélyben mutatkozik meg, de ott sem jelentős.

A társadalmi pozíciók részét képező képzettségi mutatók magasán Magyarországon a legjobbak. A külföldi közösségek a többségi nemzetekhez képest is lemaradásban vannak, de ez a lemaradás nemzetreszenként nagyon eltérő mértékű, Erdély és Kárpátalja esetében például már jelentéktelen.

A külföldi közösségekben jelen van a többségi társadalmakkal szembeni bizalmatlanság. Akárcsak Kelet-Közép-Európára általában, a külföldi magyarokra különösen jellemző, hogy alacsony az általános, „állampolgári” bizalom szintje,

így gyakran a személyesebbnek tekintett etnikai kapcsolatok biztonságába menekülnek. Ez leginkább a kárpátaljai magyarokra, legkevésbé pedig a felvidékiekre jellemző. A kárpátaljai közösségekben a többségi nyelvet nem ismerők aránya is kimagasló.

A hitélet és a vallásosság sokkal erőteljesebben jellemzi a külhoni közösségeket, mint az anyaországot. Jelentős kiaknázatlan üzleti együttműködési potenciál rejlik abban, hogy a külhoni magyarok etnikai szolidaritása a fogyasztói és általában a gazdasági értékválasztásban is megjelenik: többségük előnyben részesíti a magyar üzleti partnereket, a saját szűkebb szülőhelyük és Magyarország termékeit.

A jövedelmi helyzet és az élettel való elégedettség szubjektív megítélésekor az egyes nemzetrészek meglepően hasonlóan látják helyzetüket. E téren sokkal kisebb különbségek mérhetők, mint az objektív gazdasági és társadalmi pozícióikat illetően.

E kiterjedt felmérés tapasztalatai összességében igazolták, hogy lehetséges észszerű időkeretekben és anyagi erőforrásokkal széles körű, összehasonlításra alkalmas, kvantitatív, reprezentatív adatgyűjtést megvalósítani a külhoni magyarság körében. Az itt bemutatott adatgyűjtés így mintaként szolgálhat e nagymintás felmérés reménybeli megisméltéseihez. E külhoni felmérések a jövőben még fontosabbá válhatnak, mert a népszámlálási módszertanok átalakulása miatt (regiszteralapú censzusok elterjedése) a legtöbb országban egyre szűkebb körű lesz az etnikai adatok statisztikai gyűjtése.

IRODALOM

- Badis R. (2008): A vajdasági magyar népesség társadalmi szerkezete két népszámlálás tükrében 1991, 2002. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*, 19, 4, 102–154. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/10922/1/REGIO.pdf>
- Bakk M. et al. (2020): *Helyzetfeltáró kutatások, felmérések a Kárpát-medencében. Népesedési és társadalmi tendenciák feltárása, a foglalkoztatás és a foglalkoztathatóság makroregionális, határon átnyúló tényezőinek vizsgálata*. Kézirat. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet, https://karpathaza.hu/wp-content/uploads/Zarotanutmany_EFOP1121_Helyzetfeltaro_kutatasok-1-9.pdf
- Boldizsár A. – Kékesi Zs. – Kóczian B. et al. (2016): A magyar háztartások vagyoni helyzete a HFCS felmérés alapján. *Hitelintézet Szemle*, 15, 4, 115–150. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/letoltes/boldizsar-anna-kekesi-zsuzsa-koczian-balazs-sisak-balazs.pdf>
- Csata Zs. (2017): Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek Romániában, etnikai metszetben. *Erdélyi Társadalom*, 15, 01, 81–103. DOI: 10.17177/77171.191, <https://erdelyitarsadalom.ro/files/et30/et-bbu-30-04.pdf>
- Csata Zs. (2019): Etnikai párhuzamosságok az erdélyi gazdaságban. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*, 27, 1, 37–80. https://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/244/pdf_222

- Csata Zs. et al. (2018): *A Kárpát-medencei magyarok kutatásának elméleti, gyakorlati és módszertani kérdései. Kézirat*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet, https://karpathaza.hu/wp-content/uploads/2018_Km_magyarok_kutatasa_tanulmany_EFOPI-1-8.pdf
- Életminőség és jólét (2018–2019): Nemzetstratégiai Kutatóintézet: Életminőség és jólét 2018–2019 kutatási adatbázis. <https://www.karpat-haza-statisztikak.hu/>
- EUROSTAT (2018): *EUROSTAT Database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Kiss T. (2012): Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 21, 1, 24–48. <http://www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalom-sor/2127>
- Kollock, P. (1994): The Emergence of Exchange Structures: An Experimental Study of Uncertainty, Commitment, and Trust. *American Journal of Sociology*, 100, 2, 313–345. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/auk-2004-0112/pdf>
- Kopp M. – Martos T. (2011): *A magyarországi gazdasági növekedés és a társadalmi jólét, életminőség viszonya*. Budapest: Magyar Pszichofiziológiai és Egészséglélektani Társaság, http://ess.tk.mta.hu/wp-content/uploads/2013/04/kopp_gazdasagi_novekedes.pdf
- Lengyel Gy. – Janky B. (2003): A szubjektív jólét társadalmi feltételei. *Esély*, 1, http://www.esely.org/kiadvanyok/2003_1/LENGYEL.pdf
- Megyesi Z. – Péti M. (2019): A Comparative Analysis of the Socio-Economic Development of Romanian Cities and Towns Inhabited by Ethnic Hungarians. *DETUROPE*, 11, 3, 205–228. https://www.deturope.eu/img/upload/content_17218821.pdf
- Molnár J. – Molnár D. I. (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa
- Papp Z. A. (2010): A Kárpát-medencei kisebbségi magyar felsőoktatás kihívásai. *Felsőoktatási Műhely*, 3, 79–92. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi Muhely/FeMu/2010_3/Femu_2010_3_79-92.pdf
- Papp Z. A. – Veress V. (szerk.) (2007): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái*. Gyorsjelentés. Budapest: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet
- Polányi K. (1976): A gazdaság mint intézményesített folyamat. In: Polányi K.: *Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó
- Ravaszh Á. (2012): *Szlovákiai magyarok és a 2011-es népszámlálás: mérleg és elemzés*. Komárom: Kempelen Intézet–Publicus Slovensko, <https://issuu.com/konyvespolc/docs/nepszamlalas2011>
- Sági M. (2002): Elégedettség, jövedelmi feszültség. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest: TÁRKI, 75–92. <https://tarki.hu/sites/default/files/adat-bank-h/kutjel/pdf/a821.pdf>
- Utasi Á. (szerk.) (2007): *Az életminőség feltételei. (Műhelytanulmányok Digitális Archívum 11, 2007/1)*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, <https://mek.oszk.hu/04800/04806/04806.pdf>
- Veres V. (2015): *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, <https://core.ac.uk/download/pdf/95356351.pdf>
- Világbank (2017): World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/>